

TAIKINAMOJO TARPININKAVIMO LIETUVOS VIEŠAJAME SEKTORIUJE BŪTINYBĖ

Juozas Lakis

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-2057 Vilnius

Straipsnyje aptariamos taikinamojo tarpininkavimo (TT) diegimo problemos. Tai nėra paprastas kelių veiklų perkėlimas iš vienos aplinkos į kitą. TT su įvairiais socialiniais kultūriniais reiškimais sieja abipusę priklausomybę. TT atsiranda iš istoriškai susiklosčiusių bendruomeniškumo ir bendradarbiavimo tradicijų, jis yra saistomas individų ir grupių sąveikų kultūros, teisinės, institucinės ir edukacinės aplinkos. Jis kyla iš aplinkos ir tą aplinką pamažu keičia.

Taikinamasis tarpininkavimas mažina daugelį įtampų, padeda žmonių ir grupių tarpusavio kovą transformuoti į bendradarbiavimą. Jau keli dešimtmečiai jis sėkmingai taikomas viešajame gyvenime įvairiuose pasaulio regionuose ir šalyse. Jo poreikis nuolat pabrėžiamas Europos Sąjungos viešojoje politikoje. Kai kurios ES naujosios narės – visų pirma paminėtinos Slovakija ir Lenkija – jau gerokai pažengę diegdamos mediaciją.

Taikinamojo tarpininkavimo aktualumas Lietuvos socialiniame kultūriniame kontekste neabejotinas. Nors pirmieji trumpalaikiai projektai buvo įgyvendinti prieš 15 metų ir buvo kartojami vėliau, šios veiklos adaptuojamos vangiai.

Straipsnio tikslas – išskirti ir apžvelgti vadybiniu aspektu pozityvius ir negatyvius socialinės kultūrinės aplinkos veiksnius taikinamajam tarpininkavimui Lietuvoje tarpti.

Pagrindinės sąvokos: taikinamasis tarpininkavimas (TT), konfliktų ir ginčų viešajame gyvenime valdymas, tiesioginis ginčų sprendimas (TGS), socialinė kultūrinė aplinka.

Keywords: mediation, conflict management in public life, firsthand dispute resolution (FDR), sociocultural environment in nowadays Lithuania.

Juozas Lakis – Mykolo Romerio universiteto Mediacijos katedros profesorius, humanitarinių mokslų habilituotas daktaras.

El. paštas lakis@mruni.eu

Juozas Lakis – Professor at the Department of Mediation, Mykolas Romeris University, Habilitated Doctor of Humanitarian Sciences.

E-mail: lakis@mruni.eu

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. rugsėjo mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2010 m. lapkričio mėn.

Ivadas

Lietuvos Seimas priėmė įstatymą dėl taikinamojo tarpininkavimo civiliniuose ginčuose [Valstybės žinios, 20080731]. Taigi Lietuva, kad ir gerokai vėluodama, pasėkė kaimynių pavyzdžiu kurdamą teisinę prielaidą šiam labai veiksmingam ginčų ir konfliktų sprendimo būdai. Minėtas įstatymas pritaiko nacionaliniam teisingumui kiek anksčiau priimtą Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“ [5].

Europinės direktyvos preambulėje mediacija apibūdinama kaip ekonomiškai efektyvus ir greitas neteisminis ginčų sprendimo būdas, kurį savanoriškai pasirenka ginčo šalys dalyvaujant neutraliam tarpininkui. Pažymima, jog, be minėtų pranašumų, mediacijos procesas paprastai ne blogina, o gerina ginčo šalių santykius, nes jos pačios, o ne kas nors iš šalies ieško tinkamiausių sprendimų. Ir Direktyva, ir minėtas įstatymas reglamentuoja ir garantuoja savanoriškumo ir konfidencialumo principus. Tai atveria galimybę prie pokalbių stalo kurti tokią pozityvią ir saugią aplinką, kokia nepasiekama kitais ginčų nagrinėjimo būdais. Pasiectą TT būdu susitarimą šalys gali užregistruoti kaip privalomai vykdomą, tai prilygina jį teismo sprendimui.

Direktyva numato, jog „valstybės narės visomis, jų nuomone, tinkamomis priemonėmis turėtų skatinti mediatorių mokymą ir veiksmingų mediacijos paslaugų teikimo kokybės kontrolės mechanizmų įdiegimą“ [5, Prieambulė, 16]. Per trejus metus nuo jos priėmimo (iki 2011 m.) valstybės narės turi pritaikyti minėto teisės akto bendruosius reikalavimus ir mediacijos principus nacionalinei teisei ir, be kita ko, numatyti savo šalyse teisingumo arba kitas kompetentingas institucijas, kurios turės įgaliojimus pripažinti rašytinius susitarimus privalomai vykdomais.

LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas per trumpą laiką parengė pirmą mūsų šalyje teisės aktą, skirtą mediacijai (arba, kaip gražiai pataisyta galutinėje dokumento redakcijoje, taikinamajam tarpininkavimui). Tačiau džiūgauti bus galima vėliau, kai pradės aiškėti, kaip imta spręsti daugybę problemų, susijusių su TT įgyvendinimu ir rėmimu viešųjų paslaugų rinkoje.

Šiuo įstatymu [10] Vyriausybė buvo įpareigota iki 2009 m. birželio 1 d. parengti ir patvirtinti valstybės paramos taikinamajam tarpininkavimui teikimo tvarkos aprašą [10, 11 str.]. Deja, pasirodė, kad rasti protų, laiko ir visa kita šiam darbui atlikti nepavyko. Tinkamai nesuplanavus parengiamojo darbo bei nenumačius socialinių ir administracinių išteklių įstatymas kol kas lieka nebylus.

Teisingumo ministerija pasiūlė metams laiko atidėti minėto įstatymo vykdymą [11], o Vyriausybė buvo pasirengusi pritarti šiam siūlymui [3]. Kaip toliau susiklostė įstatymo įgyvendinimo kelias – neaišku, jokių naujų informacijų nepasirodė. Pataisoje numatyto atidėjimo terminas jau seniai pasibaigė. Situacija panaši į multiplikatoriaus išdaigą – valdininkas pakėlęs koją ryžtingam žingsniui taip ir sustingo šioje pozicijoje.

Ko pritrūko: valios, finansinių išteklių?

O galbūt tai imitacinio teisingumo pavyzdys: įstatymas priimamas todėl, kad „neatsilikus nuo Europos“?

Beje, jau dabar laukiant organizacinio ir materialinio postūmio, kad įstatymas taptų taikinamosios veiklos pradžia, specialistai siūlo jį keisti. „Būtų tikslinga (...) nustatyti, kad šis įstatymas taikomas tik privačios mediacijos atveju, tuo tarpu visos nuostatos, reglamentuojančios teisminę mediaciją bei civilinį procesą, kiek tai susiję su teisminės mediacijos procedūros taikymu, turėtų tapti CPK dalimi“ (Kaminskienė, 2010, p. 61: autorės pavartotą santrumpą skaityti taip: Civilinio proceso kodeksas).

Socialinė kultūrinė aplinka taikinamajam tarpininkavimui diegti

Paprasta nebus – Lietuvoje ginčų ir konfliktų sprendimo kultūra, jos tiek teisinė, tiek ir organizacinė, institucinė, edukologinė bei aukštojo mokslo aplinka tolima racionalioms praktikoms, paplitusioms JAV ir Kanadoje, kur jos atsirado ir buvo sparčiai tobulinamos kone visą pastarąjį šimtmetį, taip pat Skandinavijoje, Britanijoje, Pietų Afrikoje, Naujojoje Zelandijoje, Australijoje, istorines taikinimo tradicijas turinčioje Japonijoje ir kituose Tolimųjų Rytų regionuose.

Lygindami save su kiek panašios netolimos praeities valstybėmis, taip pat besidorojančiomis su socialinės transformacijos sunkumais, pastebime, kad pagal minėtus rodiklius gerokai atsiliekame nuo Slovakijos, Lenkijos bei Vengrijos, kur mediacija įteisinta kaip socialinė paslauga ir jau sukurta tam tikra šios veiklos infrastruktūra (mediatorių rengimas, jų profesinis susivienijimas, reguliarus profesinis leidinys, plėtojamos atskiros mediacijos kryptys ir kt.) [8].

Lietuvoje tarpininkavimo ginčiuose istorinės ištakos glūdi kaimo, iš dalies religinių bendruomenių, viduramžio amatininkų cechų funkcionavime. Visa tai sunyko ir užmiršta sulig minėtų darinių nykimu arba transformavimuisi. Iš istorinių šaltinių žinome, kad santykinai uždaroje arba nutolusiose nuo administracinių centrų nutolusiose bendruomenėse žmonių ginčus padėdavo spręsti pagarbos nusipelnęs kaimynas, dvasiškis, aukštesnio profesinio statuso asmuo, galbūt ir vietinės valdžios atstovas.

Daugelį metų išgyvenamos fundamentalios permamos įnešė į mūsų gyvenimą konkurencijos, konfliktų ir kovos dvasią. Nuo to niekur nepabėgsi: privatizacija ir atsivėrusios verslo erdvės, viešojo gyvenimo demokratėjimas ir plačiausios galimybės išreikti savo tiesą; akistata su globaliu pasauliu ir jo vilionės bei baimės skatino ne tik racionalų pilietinį aktyvumą, bet, deja, kurstė ir nežabojamas ambicijas bet kokia kaina praturtėti arba prasibrauti į valdančiųjų ešeloną, arba bent nugalėti tuos, kurie pasitaikė kelyje į numatytą tikslą, netgi jei tai būtų tik atliekų konteineris.

Lietuvai reikia ne tik brandžios teisenos, patikimų teisingumo sergėtojų, bet ir kuo daugiau alternatyvių arba kitaip, neteisminių – pačių suinteresuotų dalyvių pasitangomis – konfliktų, ginčų, nesutarimų sprendimo praktikų. Tai būtų tinkamas atsakas į atsiradusias disfunkcijas viešojo gyvenimo subjektų veikloje.

Kaip rodo tyrimai, atliekami šalyse, pasižyminčiose aukšta konfliktų sprendimo kultūra (pvz., Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, kitose Skandinavijos šalyse), žmonės ir bendruomenės išmokę patys spręsti tarpusavio ginčus išmoksta geriau atstovauti ir savo interesams, yra pilietiškai aktyvūs ir viešąjį gyvenimą tarsi nu-biurokratina iš apačios.

Mes esame išsekinti darbdavių ir darbuotojų santykių savanaudiškumo, viešųjų konfliktų destrukcijos, požiūrio į politinę valdžią skepsio, atsakomybės ir padarumo stokos dalykiniuose santykiuose. Mūsų sielas slegia daugybė neišspręstų nedidelių ginčų ir neišsklaidytų įtampų.

Lietuvių tapatybės tyrėjas B. Kuzmickas rašo apie mūsų šalyje susiformavusią „galios ir valdžios kultūrą“, dėl to jai būdinga „prasta daugelio žmonių dvasinė sveikata ir įvairaus pobūdžio dvasinė nedarna“. „Lietuvos visuomenė, palyginus su kitomis šalimis, yra viena menkiausiai susiorganizavusių visuomenių“ [9, p. 135, 145].

Žmogaus studijų centro atliktas tyrimas, skirtas Lietuvos visuomenės sveikatos krizei ir su ja susijusio didelio savęs žalojančio elgesio paplitimui, daro prielaidą ir ją įtikinamai pagrindžia, kad tai „gali būti pakitusios socialinės terpės ir visuomenės negebėjimo sveikai reaguoti į šias permainas padarinys. Silpniausia ir labiausiai pažeidžiama grandis liguistų visuomenėje vykstančių procesų grandinėje tapo socialiniu kapitalu vadinamų ypatybių visuma, apibūdinanti tarpusavio ryšių tarp individų ir jų grupių sistema. Sutriko visuomenės narių bendrumo jausmas, pasitikėjimas kitais visuomenės nariais ir pačių išrinkta valdžia, pilietiškumas, pasitikėjimas bendrąja vertybių sistema“ (pabraukta mano – J. L.) [13, p. 5].

Valstybės politinės institucijos, socialinės sistemos centrai ir tinklai funkcionuoja „kaip Europoje“, apsukos ir apkrovos tarsi ir yra, o gyvenimo kokybės, žmonių pasitikėjimo rytojumi ir laimės indeksai menki, prilygstantys kokiam nors bananų respublikai.

Tautų turtingumo lyginamojoje studijoje P. Kotleris skiria keturias jo dedamas: natūralus kapitalas (žemės, vandenys, mineralai ir t. t.), materialus kapitalas (įrenginiai, pastatai, viešosios įmonės), žmogiškasis kapitalas (žmonių produktyvumas) ir visuomeninis kapitalas (šeimos, bendruomenės bei įvairiausių organizacijų, kurios yra visuomenės visumos rišamoji medžiaga). Tautos turtingumo augimą, be kitų, lemia, jo žodžiais, *tautos integralumo politika*. „Specializacijos augimas, ūkinio gyvenimo dalyvių tarpusavio priklausomybė, taip pat jų tarpusavio sąveikų komplikotumas didina valstybės priedermę apibrėžti skaidrius teisinius ir institucinius rėmus“, be kurių ūkinis efektyvumas „drastiškai krenta“ [7, p. 450–451, 37]. Šie pripažinto rinkodaros stratego teiginiai turėtų tapti masteliu nustatant dabartinės Lietuvos politikos prioritetus, kad būtų išlaikyta subalansuota pažanga valstybėje.

* * *

Didžiausia kliūtimi tarpininkavimui ir deryboms plėstis Lietuvos viešajame gyvenime buvo ir, ko gero, tebelieka nelygi pagrindinių jo subjektų partnerystė – darbdavių ir darbuotojų; viešųjų paslaugų institucijų ir jų vartotojų (pavienių piliečių ir piliečių grupių).

Stipresnė pusė (darbdaviai, valdiškos įstaigos) vis dar beatodairiškai primeta savo valią silpnesnei. Tokiam elgesiui turi įtakos laimėtojų ir pralaimėjusiųjų kompleksas, „nauja poliarizacija tarp „nugalėtojų“ ir „nugalėtųjų“ [4, p. 50]. Tariamasis laimėtojas išivaizduoja turįs teisę kurti palankias sau žaidimo taisykles ir priversti visus kitus jų paisyti. „Nauja praraja atsiveria tarp to, ką naujas elitas gali realiai pasiūlyti, ir

to, ko tikisi žmonės“ [4, p. 50]. R. Grigas signalizuoja apie „poliloginės bendravimo ir bendradarbiavimo kultūros“ stoką, vyrauja monologinė kultūra. Poliloginę kultūrą autorius aiškina kaip asmens sugebėjimą be išankstinės nuostatos įsiklausyti į įvairias, tarp jų ir jo pažiūroms priešingas, mintis [6, p. 159].

Nusistovėjusių socialinių sąveikų ir įtakų vienpusiškumą kol kas menkai keičia įstatymai, kurie numato socialinių partnerių bendradarbiavimą ir jų interesų derinimą probleminiais atvejais. Darbo kodekso, Viešojo administravimo ir kitų įstatymų straipsniai dėl ginčų nagrinėjimo, kolektyvinių ginčų reguliavimo, organizacijos ir kliento santykių nebeveikia arba nepakankamai veiksmingi, kad įsigaliotų bendradarbiavimo principai.

Stebint konfliktus viešojoje erdvėje veik kiekvieną kartą matoma tas pat – projekto, reformos arba iniciatyvos (ir tos, kuri vertinga visuomenei, ir savanaudiškos) vykdytojas, disponuodamas ištekliais ir įtaka, vengia, kaip to reikalauja įstatymas, konsultuotis su visuomene arba vietine bendruomene, nors tai būtų tiesiogiai susiję su jos viešoju interesu. Mėgstamas kitas kelias – palandžioti valdžios koridoriais, užtikrinti sau politinių figūrų paramą ir akistatoje su bendruomene veikti buldozerio principu. Tokių pavyzdžių – aibė. Prisimikime rezonansines istorijas – Kazokiškių sąvartyno arba atliekų perdirbimo įmonės Vilniaus miesto Lazdynų kaimynystėje statybas; magnatų išitvirtinimą gražiausiuose draustiniuose; gyvenamųjų namų statybas didelių miestų gyventojų poilsiui arba vaikų žaidimams skirtose vietose. Agresyvumo nestokoja ne tik prichvatizavimų didmeistrai, bet ir savivaldybės, valdiškos institucijos, komunalinės įmonės.

Kuo daugiau visuomenė persunkta įtarumo, apimta kovos aistrų, tuo mažiau ji atspari įvairioms asocialumo atmainoms. Joje nyksta socialinės savisaugos ir atsakomybės masteliai, jos valdiškos institucijos nesuvaldo korupcijos, kyšininkavimo, klanų susidarymo, grupinio solidarumo atskirose sistemose (sveikatos apsauga, teisėsauga ir kt.), kuris nukreiptas prieš visą likusią visuomenę.

Konsultavimosi, derinimo, taikinamojo tarpininkavimo kultūrai tiesioginės įtakos turi teisinės, moralinės, edukologinės priemonės.

Bendradarbiavimo kultūra yra integrali bendrojo kultūros paveldo dalis, išreiškianti visuomenės subjektų pozityvias nuostatas *kitų ir kitokių* atžvilgiu, jų pasirengimą spręsti problemas, ginčus, konfliktus ne kovos būdu, apgaunant ar kitaip apeinant kitas suinteresuotas šalis, o suvienytomis pastangomis, remiantis įstatymais bei pasinaudojant kitomis legaliomis galimybėmis. Bendradarbiavimas reikšmingas kaip lemiamas individualaus ir grupinio funkcionalumo visuomenėje faktorius [12, p. 3]. „Netgi labai didelėse grupėse, tokiose kaip nacijos ir nacijų dariniai, bendradarbiavimas yra susietas su bendruoju laimės ir pasitenkinimo gyvenimu lygiu, su demokratijos galia ir sveikatingumu bei bendru visų naudingumu (per labiau motyvuotą ir aktyvų pilietiškumą), su didesniu pasitikėjimu vyriausybe ir parama viešajai politikai, (...) su mažesne konfrontacija grupių viduje, taip pat ir priešiškomis nuostatomis bei prievarta, ir efektyvesniu tarptautinių konfliktų sprendimu bei valdymu“ [12, p. 9].

Pasitikėjimas (psichoemocinė būseną) ir dialogas (kultūrinė praktika) – tai tas slenkstis, kurį mums reikia peržengti keliant bendrų darbų ir konfliktų sprendimo kultūrą.

Išsaugoti racionalaus pasitikėjimo būseną reaguojant į politinius įvykius ir į teisėtvarkos pranešimus, santykiuose su viršininiais ir pavaldiniais. Tokia būtų moralinė nuostata. Šių dienų situacijoje ši nuostata gerokai perauga moralumo kriterijus ir pakyla iki *tikslo išgyventi* lygmens.

Pasitikėjimas neiškrenta švairiu sniegu, kad pridengtų sukčiavimą, politinį populizmą, intrigas, klikų darbelius. Jo taip pat neįvesi dekretu. Tai visų mūsų būsenos išdava. Ir kad ji susiformuotų, dėl jos reikia aukotis ir rizikuoti – visuomet turėti mažesnę ar didesnę atvirumo atsargą, pagal kiekvieno viešojo gyvenimo dalyvio išgales. Pradėti tikėti valstybe, jos sandara, jos geresnėmis ar blogesnėmis politinėmis institucijomis, savivaldos principu. Valingai pradėti nuo savęs, nuo kiekvieno, nes iš karo būsenos, kuriai būdinga agresija, baimė ir mistifikavimas, įmanoma išeiti per valingą paliaubų aktą. Jokio kito būdo prasiveržti iš įtarumo, stereotipų, prasimanymų, etikečių kabinimo, destrukcijos nėra.

Tai abipusis procesas, kurio antruoju subjektu yra politinė valdžia. Jau cituoto tyrimo ekspertai rekomenduoja: „Lietuvos piliečių teigiama emocinę būseną bei pasitenkinimą gyvenimu padaryti vienu iš prioritetinių valstybės tikslų; sukurti šio tikslo siekimą prižiūrinčią struktūrą“ [13, p. 115].

Tai neturėtų kirstis su kita demokratinės visuomenės nuostata – piliečių ir jų organizacijų teise prižiūrėti valstybinių agentūrų veiklą, jų priimamų įstatymų ir sprendimų skaidrumą. Štai čia yra ta erdvė visuomenei bei jos organizacijoms domėtis, diskutuoti, vertinti, rengti akcijas vardan funkcionalumo, mūsų kaip bendruomenės integralumo, vardan bendradarbiavimo kultūros, kuri grindžiama socialine atsakomybe ir socialiniu teisingumu.

Pastaraisiais metais socialiniai ir politiniai mokslai dėmesingai nagrinėja *pasitikėjimo* kaip *visuomeninio kapitalo* reiškinį. Nors šios vertybės sunkiai matuojamos ir yra iš esmės idealios prigimties, negalima neigti jų reikšmės ir įtakos gyvenimo kokybei, viešųjų santykių patvarumui. Priešingybė pasitikėjimui yra įtarumas ir kaip jo išdava – viešojo administravimo, ekonominės veiklos smulkmeniškias reglamentavimas, valdžios ir piliečių santykių biurokratizavimas.

Svarbiausias visuomeninio kapitalo ugdymo tikslas yra neskaidrumo ir netikrumo mažinimas viešajame sektoriuje ir versle, kai sprendami tarnybinius, verslo ir asmeninius reikalus susiduriame su neapibrėžtumu, neaiškia tarnautojų arba institucijų atsakomybe. Tad visų pirma tobulintina teisinė ir institucinė aplinka, stiprintinas jos veiksmingumas siekiant konstruktyviai spręsti konfliktus ir rūpintis jų prevencija.

Ir dar: tai visų amžių jaunimo mokymas bendradarbiauti, kooperuotis, diskutuoti, veikti susivienijus. Taip pat tai visuomenės švietimas kaip racionaliai, konstruktyviai spręsti painias ar prieštaringas problemas.

Pasaulinis mediatorių forumas

Jeruzalėje 2007 m. vyko eilinė Pasaulinio mediatorių forumo konferencija. Taikinamąją veiklą Izraelio universitetuose, mokyklose ir bendruomenėse pristatė apie 50 pranešėjų. Ne taip gausiai, bet dalyvavo ir Palestinos atstovų. Analizuodamas jų

patyrimą ir metų metais racionalizuojamą konfliktų sprendimo sistemą pradėti suvokti šio regiono konfliktų mastą ir sudėtingumą. Šis neparastai ankštai ir mišriai apgyvendintas žemės lopinėlis bemat suliepsnotų įvairiausių konfliktų fejerverku, jei ne nuoseklus taikinamasis darbas visais lygmenimis žydu ir arabų bendruomenėse (čia nekalbame apie nepaveikiamą politinį konfliktą dėl sienų, teritorijų, dviejų tautų sugyvenimo, kurio sąlygomis gimė, augo ir gyvena jau kelios kartos). Galima apibendrinti, jog pakenčiamas gyvenimas tokiomis sąlygomis pasiekiamas atkakliomis pastangomis ugdant bendradarbiavimo ir sugyvenimo kultūrą.

Taikinamojo tarpininkavimo institucionalizavimas

Skvarbaus proto mąstytojas ir produktyvus rašytojas Z. Baumanas savo paskutinėse studijose daug rašo apie tai, kad nūdienos gyvenimo normos, orientacijos, visa socialinė realybė tarsi upės srovė yra taki (*Liquid Modernity*), nepaprastai greitai kinta jos apraiškos, pavidalai; žmonės sunkiai apsipranta su besikeičiančiomis realijomis, o tik apsipratę vėl turi keistis, kad neatsilikėtų nuo objektyvios raidos. Nacionalinė valstybė, kurios priedermė yra reguliuoti socialinius santykius, konsoliduoti visuomenę, saugoti ją nuo nepageidautinų išorės poveikių ir išlaikyti pusiausvyrą, vis sunkiau dorojasi su savo misija globalioje erdvėje [1]. Tokia karti nūdienos realija.

Pripažindama šias aplinkybes valstybė turėtų būti suinteresuota savo piliečių savarankiškumu sprendžiant didesnio ar mažesnio masto problemas, ginčus, konfliktus, nes mėgindama nulaikyti visas vadžias ir išlikti arbitru ji tik parodo savo galių ribotumą. Jos vaidmuo – palankių sąlygų pageidautinoms permainingoms sudarymas, teisinės, institucinės ir edukacinės aplinkos kūrimas. Jos lygmuo – strategija, gerokai rečiau – patrulinės tarnybos lygis, pastarasis vaidmuo turėtų būti išvestinis iš pirmojo, bet ne dominuojantis, kaip yra dabar.

Štai šioje erdvėje regimos ir konfliktų bei ginčų sprendimo praktikos. Individualių, grupinių, organizacinių ginčų kultūra – tai pirmiausia pačių piliečių taikinamoji veikla, jų gebėjimai atstovauti savo ir bendruomenės interesams, spręsti sudėtingas problemas, ieškoti susitarimo ir derėtis su kitais ir kitokiais. Tai būtų galima pavadinti tiesioginiu ginčų sprendimu (TGS) pagal analogiją su angliškai kalbančiose šalyse vartojamu *Alternative Dispute Resolution* (ADR). Mūsų manymu, ADR terminas kilo kaip alternatyva teisminiam bylinėjimuisi norint pabrėžti neteisminį proceso pobūdį.

Lietuvoje ir apskritai Rytų Europos šalyse, kuriose pavaldumo principas labai svarbus ir priimta manyti, kad viršesnis už mus gali išspręsti mūsų ginčą, nemaža dalis konfliktų tiesiog adresuojama aukštesnio tarnybinio ar socialinio statuso žmogui ir pasikliaunama jo sprendimu. Tai irgi yra alternatyvus teisminiam ginčo sprendimas, tačiau pačios ginčo šalys čia nėra sprendėjos. Tad manome, kad terminas *tiesioginis ginčų sprendimas* (TGS) mūsų sąlygomis tiksliau išreiškia ginčų sprendimą tiesiogiai dalyvaujant suinteresuotoms šalims. Be taikinamojo tarpininkavimo dar yra praktikuojamos derybos ir konsultacijos (tarkime, viešojo administravimo ir savivaldos

institucijų sąveikose su interesų grupėmis, bendruomenėmis), apskritojo stalo arba kitokią formą įgaunančios viešosios diskusijos.

Reglamentuotas įstatymu tiesioginis ginčų sprendimas neturi būti žalingas nei pačioms suinteresuotoms šalims, nei teisingumo institucijoms bei jose dirbantiems darbuotojams. Nuogaštavimai, kad tai komplikuos teisingumo sistemą, neturi jokio pagrindo. Šiuolaikinė patirtis rodo, kad būtent teisinį išsilavinimą turintys specialistai randa sau daug erdvės mediacijoje, nors kitų profesijų atstovai (pedagogai, socialiniai darbuotojai, vadybininkai ir kt.) taip pat sėkmingai daro karjerą kaip mediatoriai. Pravartu pabrėžti, kad JAV paklausiausių profesijų sąrašuose mediatorius jau ne pirmi metai yra matomiausioje vietoje ir, kaip pažymima 2010 m. apžvalgoje, šios profesijos populiarumas auga [16].

Ten, kur išplėtotas taikinamasis tarpininkavimas, teisingumo sistema dirba išvien su nevyriausybinėmis, viešosiomis, akademinėmis ir komercinėmis tarpininkavimo institucijomis. Pavyzdžiui, teko lankytis Niujorko Bronxo tarpininkavimo centre (išlaikomas iš vietinės valdžios biudžeto), kuriam didelę dalį atvejų tarpininkauti siunčia teismai, ikiteisminės ir policijos tarnybos [2]. Dar vienas ypatumas: JAV ir Kanados teismai turi taikinamajam tarpininkavimui skirtas patalpas; jose profesionalūs tarpininkai (bet ne teisėjai) padeda spręsti tuos ginčus, kuriuos perduoda teismų darbuotojai (straipsnio autorius lankėsi tokiaime centre Otavos apygardos teisme).

Be jau minėto taikinamojo tarpininkavimo įstatymo, Lietuvoje buvo vykdomi keli šią veiklą inicijuojantys projektai. Vienas jų – teisminės mediacijos projektas – inspiravo šios krypties taikinamojo tarpininkavimo taisyklių atsiradimą. Jas 2005 m. patvirtino Teismų taryba [14]. Tai pirmasis toks orientyras plėtoti šią veiklą. Aki-vaizdu, kad taikinamojo tarpininkavimo etika turės būti ypač kruopščiai reglamentuota ir prižiūrima.

Išvados

1. Taikinamasis tarpininkavimas yra plačiai paplitusi paslauga individams, organizacijoms ir valstybėms, patekusioms į sudėtingą, ginčus arba konfliktus provokojančią situaciją, kai neutralus tarpininkas rengia ir vykdo suinteresuotų šalių derybų procesą, skatindamas jas ieškoti tinkamiausio sprendimo.

2. Taikinamasis tarpininkavimas Lietuvoje dar nėra išaugęs iš atskirų neturinčių tęstinumo projektų ir nėra įgavęs sisteminės veiklos bruožų. Tačiau apie tokios veiklos poreikį byloja daugybė mūsų socialinio gyvenimo požymių – aukštas konfliktškumo lygis, kovos mentalitetas arba, atvirkščiai, – nusišalinimas nuo viešųjų reikalų, socialinio teisingumo problemos, žmonių santykių agresyvumas.

3. LR Seimo priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas lieka nebylus, kol neparengtos, neišdiskutuotos su suinteresuota visuomene teisinės, organizacinės ir šviečiamosios priemonės jam įgyvendinti.

4. Taikinamajam tarpininkavimui reikia daug gerai apmokytų, pasižyminčių tam tikromis asmenybinėmis ir moralinėmis savybėmis specialistų. Kaip žinoma, geri

specialistai nedygsta po šilto lietaus. Tam reikia metus trunkančios mokomosios veiklos.

5. Taikinamasis tarpininkavimas – socialinės paslaugos atmaina. Tam, kad ji įsivertintų paslaugų rinkoje, reikia ne tik įstatymų, bet ir visuomenės švietimo, kad žmonės, organizacijos, bendruomenės žinotų apie jo galimybes ir reikalui esant ieškotų mediatorių. Tai turėtų būti iš tiesų nemenka edukacinė programa, kuriai įgyvendinti reikia lėšų ir pasiaukojusių žmonių.

Literatūra

1. Bauman, Z. *Liquid Modernity*. Polity Press in association with Blackwell Publishing Ltd, 2000.
2. Community Dispute Resolution Centers Program. Annual Report, New York, 1996 [straipsnio autoriaus archyvas].
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1464 *Dėl Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 10 ir 11 straipsnių pakeitimo įstatymo*. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 137-5982.
4. Dürshmidt, J.; Taylor, G. *Globalization, Modernity & Social Change*. Palgrave Macmillan, 2007.
5. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 136/3, 2008 05 24.
6. Grigas R. *Socialinių įtampų Lietuvoje laukai*. Vilnius: VPU leidykla, 1998.
7. Kaminskienė N. Teisminė meditacija Lietuvoje. *Quo vadis? Socialinis darbas*, 2010, Nr. 9(1).
8. Kotler, Ph.; Jatusripitak, S.; Maesincese, S. *Marketing narodów*. Kraków Wyd. Profesjonalnej szkoły biznesu, 1999.
9. Krajewska, A. *Mediation in Poland: the Prospects*, 2009, http://www.allacademic.com/meta/p177380_index.html [2009-08-25].
10. Kuzmickas B. *Tautos tapatumo savimonė*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2007.
11. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3462.
12. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 10 ir 11 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas. Parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 2009-10-22, <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska> [2009-11-08].
13. Sullivan, B. A., Snyder, M., and Sullivan, J.L.(eds.). *Cooperation*. Blackwell Publishing Ltd, 2008.
14. Taikomojo mokslinio tyrimo „Nesaikingo alkoholio vartojimo neigiamos įtakos Lietuvos konkurencingumui mažinimo galimybių identifikavimas“ ataskaita. <http://www.humans-tudy.lt/imagebank/Nesaikingas> [2010-03-14].
15. Teisminės mediacijos taisyklės. Patvirtinta Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 13P-348.
16. Wolgemuth, L., U.S. News’s annual list of 30 best careers gets updated for rapidly changing economy. U.S. News and World Report, December 11, 2008, <http://www.usnews.com/articles/business/best-careers/2008/12/11> [2009-09-03].

NECESSITY OF MEDIATION IN THE PUBLIC SECTOR OF LITHUANIA

Juozas Lakis

Summary

This article deals with the problems which emerge during the implementation of mediation in the civil matters of Lithuania. The scope of socio-cultural circumstances in Lithuania nowadays indicates the evident need to adopt mediation as one of the most powerful and effective conflict management procedures.

Mediation comes from the historically mature tradition of communitarianism and cooperation in society, it is interconnected with the culture of interactions of individuals and organizations, and it depends on the legal, institutional, and educational environment. Thus, applying mediation isn't a simple adoption of some activity patterns. The nowadays rapidly changing socio-cultural environment must be analyzed accurately in order to achieve the progress of implementation of mediation.

A wide range of areas where mediation is in use in many European countries and overseas shows how promising this direction of peacemaking for society consolidation and its functionality is. Lithuanian society definitely requires mediation for strengthening the integrity and the culture of cooperation.

The article investigates the positive and negative factors of the legal, institutional and educational environment in Lithuania, which are vital for the implementation of mediation. Some experimental projects have been conducted lately to probe mediation as a way of conciliation in the courts. The code of judicial mediation was approved by the Council of Courts. Hence we may suggest that one kind of mediation—judicial mediation—has moved.

It is not the first year in Lithuania that new projects on conflict resolution and mediation have been launched in schools and the community. The interest for conflict resolution, that has up till now manifested rather spontaneously, signalizes the need in society to learn modern ways of solving complex and intricate problems, managing crises, and disputes by using counselling, negotiation and mediation procedures.

What is needed is a conflict resolution pedagogy, which could become an integral part of education of all levels and forms.

Different and continuous efforts are necessary for the improvement of legal and institutional mechanisms so that the regulation of different types of disputes and crises becomes an inseparable part not only in legal practice, but also in public life, institution and organization management and interaction.